

УДК 316.344

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2021.1.15>

Дейнеко О. О.

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціологіїХарківського національного університету імені В. Н. Каразіна
майдан Свободи 4, Харків, Україна
orcid.org/0000-0002-3659-0861

РОЛЬ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО РІЗНОМАНІТТЯ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ В ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІЙ УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню інноваційної для соціології та ще не вивченої проблематики формування і відтворення соціальної згуртованості на рівні нових локальних спільнот в Україні – об'єднаних територіальних громад. У фокусі уваги автора – етнічно гетерогенні новостворені громади, на території яких компактно проживають представники різних етнічних груп. Спираючись на результати 16-ти напівструктурованих інтерв'ю, проведених із громадськими активістами, депутатами місцевих рад, представниками керівництва громад та експертами з питань децентралізації 7-ми об'єднаних територіальних громад Чернівецької області, автор застосовує теорії конфлікту та контакту, аналізуючи роль етнокультурного різноманіття у формуванні соціальної згуртованості новостворених громад. У роботі підсумовано, що особливості формування соціального порядку в об'єднаних громадах на засадах реціпроктності, цінностях згуртованості, а також спроможність різних етнічних груп до формування консенсуальних взаємодій можуть слугувати потужними запобіжниками розгортанню «конфліктного» сценарію, що грає на користь посилення соціальної згуртованості на рівні локальних спільнот. Аналіз засадничих ідей реформи децентралізації дозволив ідентифікувати дві перспективи формування соціальної згуртованості, які автор номінував як «позитивний» та «негативний» фокуси. Перший фокус сконструйований на підставі ідеї об'єднання задля отримання «спільних благ» у вигляді можливостей, що надає реформа децентралізації; «негативний» фокус просуває ідею об'єднання довкола необхідності вирішення спільних проблем та нових викликів, що постають уже на етапі життя новостворених громад. На прикладі аналізу емпіричних даних автор підсумовує, що і «позитивний», і «негативний» фокуси об'єднання «стирають» видимість етнокультурного чинника в повсякденному житті етнічних гетерогенних громад. Проведене дослідження надає додаткове розуміння ймовірних причин різних темпів імплементації реформи децентралізації в регіонах України. Автор підсумовує, що в основі цього – різний потенціал реціпроктності локальних спільнот в Україні, що визначає їхню спроможність консенсуально формувати новий соціальний порядок. Саме збої механізмів реціпроктності на різних соціальних рівнях призводять до пролонгації імплементації реформи децентралізації в Україні.

Ключові слова: соціальна згуртованість, об'єднана територіальна громада, етнокультурна гетерогенність, реціпроктність, цінності згуртованості, соціальний порядок, теорія конфлікту, теорія контакту.

Вступ. Реформа децентралізації триває в Україні понад 6 років. Вона ознаменувала собою початок нової історії розвитку місцевого самоврядування на засадах спроможності та вже стала потужним стрижнем євроінтеграції України [1]. Виступивши дієвим механізмом посилення внутрішньої єдності держави, протидії федералізації та сепаратистським настроям [2] у 2014 році, реформа децентралізації і наразі не втрачає потенціал своєї кохезивності для сучасного суспільства, гуртуючи українців довкола успішних практик об'єднаних територіальних громад, що спрямовані на підвищення рівня якості життя населення на локальному рівні.

У результаті реформи децентралізації в Україні з'явилися нові соціальні спільноти – об'єднані територіальні громади (далі – ОТГ), що є відмінними від інших поселенських спільнот

в Україні. Отримавши повноту повноважень з реалізації місцевої політики та збільшені фінансові можливості [3] для забезпечення місцевого розвитку, об'єднані територіальні громади успішно пройшли непросту та багаторівневу процедуру об'єднання, ставши унікальним соціально-правовим конструктом. Це пов'язано з тим, що законодавчо визначена процедура об'єднання територіальних громад, а також особливості їхнього подальшого розвитку супроводжуються появою різних соціальних феноменів – формуванням нового соціального порядку, конструюванням соціального капіталу, появою формальних підстав для виникнення відчуття приналежності та ідентичності, посиленням довіри, орієнтаціями на взаємність та активізацією практик громадської участі. У зв'язку з цим об'єднані територіальні громади стають евристичним, інноваційним та поки що не досить концептуалізованим предметом соціологічного дослідження.

Незважаючи на численні успіхи децентралізації для українського суспільства, очевидним недоліком її імплементації варто визнати часову протяжність цієї реформи. Частково це пояснюється добровільним характером об'єднання громад, коли відповідні згоди на об'єднання формуються всіма територіальними громадами, що прагнуть увійти в новостворену (тобто «знизу–вверх»), на відміну від методу адміністративних директив (тобто «зверху–вниз»). Часова протяжність імплементації реформи призводить до того, що частина території України вже давно користується всіма перевагами соціального порядку децентралізації (державні субвенції, збільшені місцеві податки, прямі міжбюджетні відносини), тоді як інша є дискримінованою внаслідок власної неспроможності до ефективної реалізації реформи і завершення процесу об'єднання (необ'єднані громади мають обмежений перелік інструментів для стимулювання місцевого розвитку в порівнянні з об'єднаними). Такий стан справ зумовлює ризики зростаючого соціально-економічного розриву між «ною децентралізованою Україною та старою ієрархічною» [4], що закріплює нові виміри соціальної нерівності в Україні.

Мета та завдання. Не менш актуальною проблемою децентралізованої України залишається конфліктний потенціал новостворених об'єднаних громад [5]. Питання землі, розподілу влади та ресурсів у сформованих ОТГ є конфліктними точками біфуркації на місцевому рівні, актуалізація яких може поставити під сумнів успішність даної реформи для українського суспільства. Тому актуальним напрямом соціологічних досліджень є аналіз особливостей формування та відтворення соціальної згуртованості на рівні локальних спільнот в Україні, зокрема в етнічно гетерогенних об'єднаних територіальних громадах, де компактно проживають різні етнічні групи.

У своїх попередніх дослідженнях ми вже доходили висновку про те, що проходження громадою процедури об'єднання активізує механізми формування *соціальної згуртованості* на рівні об'єднаних територіальних громад, що у свою чергу пов'язані з формуванням нового соціального порядку [6]. Особливості виникнення та функціонування цього порядку в контексті процесу об'єднання громад найбільш вдало, на наше переконання, описує теорія реціпроктності [7]. Ця теорія пояснює механізм об'єднання громади, коли надання згоди на об'єднання кожною територіальною одиницею виступає своєрідним «обміном послуг», що формує взаємні зобов'язання щодо нових умов співбуття та співпраці в межах нової громади. Якщо попередні дослідження дозволили нам ідентифікувати, що конструювання нового соціального порядку відбувається не з моменту «старту життя» новоствореної об'єднаної громади, а виникає ще на етапі проходження процедури об'єднання, то в рамках актуального дослідження ми маємо за мету проаналізувати інші прояви механізмів реціпроктності в контексті відтворення соціальної згуртованості на рівні етнічно гетерогенних об'єднаних територіальних громад.

Методи дослідження. Емпіричною базою даної розвідки є результати українсько-норвезького дослідження «Акомодація регіонального різноманіття в Україні»¹, присвяченого аналізу особливостей імплементації реформи децентралізації в прикордонних регіонах

¹ Основним дослідницьким завданням проекту стало вивчення впливу реформи децентралізації та змін у мовному та освітньому законодавстві на соціальну згуртованість етнокультурних спільнот у двох прикордонних регіонах України. Докладніше про дослідницький проект ARDU див. <https://blogg.hioa.no/ardu/>

України – Харківській та Чернівецькій областях – та її впливу на соціальну згуртованість в етнічно гетерогенних локальних спільнотах. У рамках даної роботи ми спираємось на аналіз 16-ти напівструктурованих інтерв'ю, проведених у Глибоцькій, Мамалигівській, Магальській, Волоківській, Ванчиковецькій, Острицькій та Герцаївській об'єднаних територіальних громадах Чернівецької області з громадськими активістами, депутатами місцевих рад, представниками керівництва ОТГ та експертами з питань децентралізації. Питання гайду були спрямовані на вивчення особливостей об'єднання громад та ролі етнокультурного чинника в цьому процесі. Зібрані емпіричні дані були оброблені з використанням програми Nvivo Pro 12. Коди були розроблені в ітераційному процесі, заснованому на структурі гайду інтерв'ю, але з можливістю уточнення під час кодування. У даній роботі використовуються цитати учасників інтерв'ю з підкатегорій: виклики децентралізації (104); етнічність, мова, релігія (232) та згуртованість (100).

Результати. На перший погляд, може скластися враження, що в діалектичному взаємозв'язку «однорідне–різнорідне» чи «гомогенне–гетерогенне» формування соціальної згуртованості є прерогативою перших зазначених альтернатив. Але ще класики соціологічної думки наголошували на тому, що «однорідне не є стійким за природою, а суспільство – це переважно згуртоване ціле» [8, с. 171]. Зокрема, французький соціолог Е. Дюркгейм виходить із того, що поява суспільства пов'язана із соціальною диференціацією, а соціальна згуртованість дозволяє поєднати розрізнені сукупності в єдине ціле. Соціолог підсумовує, що згуртованість суспільства, що побудована на подібностях, позбавляє його частини будь-якої визначеної цілі чи організації; ці складники представляють собою «однорідну масу», не відрізняючись між собою [8]. Схожу позицію займають і ті дослідники, що вивчають особливості цінностей згуртованого суспільства. Такі науковці не поділяють висновок про ціннісну гомогенність як ознаку соціальної згуртованості на рівні суспільства в цілому чи соціальних спільнот. Противники підходу ціннісної гомогенності стверджують, що замість ціннісного консенсусу суспільство має сприяти конструктивному співіснуванню індивідів з різними ціннісними орієнтаціями ([9]). Таке співіснування стає можливим завдяки поширенню цінностей, що потрібні для відтворення згуртованого суспільства та окремих соціальних спільнот.

Поки що в дискурсі наукових досліджень соціальної згуртованості важко виділити вичерпний перелік цінностей згуртованості. Уявлення про цей набір можна сформулювати, звертаючись до аналізу дефініцій соціальної згуртованості, що присутні в науковому дискурсі. Так, найчастіше в дефініціях лунають: довіра, надія та взаємодопомога (реципрокність) серед членів певної спільноти [10]; повага, толерантність та людяність [11]; гідність та прийняття різноманіття [12]. Значущість іншої цінності згуртованості – мультикультуралізму – знаходимо у визначенні Ксав'єра Фонсеки: соціальна згуртованість – це «постійний процес розвитку добробуту, почуття приналежності та добровільної соціальної участі членів суспільства і водночас розвитку спільнот, які толерують та сприяють множинності цінностей та культур, а також надання одночасно рівних прав та можливостей» [13, с. 246]. Незважаючи на термінологічні розбіжності, стрижневими цінностями, що здатні сприяти гуртуванню соціальних спільнот, більшість дослідників визнає прийняття і повагу до різноманіття, людяність та реципрокність (взаємність).

Специфіка емпіричної бази дослідження дозволяє нам звернутись до аналізу особливостей функціонування механізмів реципрокності як на етапі об'єднання, так і на етапі функціонування ОТГ з урахуванням етнокультурного чинника. Найбільш поширеною серед учасників інтерв'ю стала думка про другорядний характер етнокультурних особливостей в ухваленні рішень про об'єднання на користь економічно-адміністративних мотивів. Ці громади послугували етнічно гетерогенним підходом під час ухвалення рішення про об'єднання. Для них питання гайду щодо ролі етнічного чинника та його врахування під час об'єднання громад засвідчило значущість орієнтації на спільне благо як визначального мотиву об'єднання, що учасники інтерв'ю визнали як «спільні цінності»:

«Когда стартовала реформа, то это (этнокомпонент) не было препятствием против того, чтобы они объединялись. Этнокомпонент здесь не ключевой, здесь общие ценности,

это эффективное управление, это найти хорошего лидера на главу громады, вот такие вещи ставились...» (експерт із питань децентралізації).

Варто зазначити, що сучасні дослідники по-різному оцінюють перспективи формування та відтворення соціальної згуртованості в етнічно гетерогенних спільнотах, що знаходить своє відображення в розвитку протилежних за змістом концепцій конфлікту та контакту. Дослідники Радару соціальної згуртованості дійшли висновку, що імміграція та етнокультурне різноманіття не є принципово загрозливими для соціальної згуртованості суспільства, водночас вони застерегли про потенційно потужніший вплив гетерогенності на місцевому рівні в порівнянні із загальнонаціональним [14].

Дослідники теорії «конфлікту» наголошують на тому, що в етнічно гетерогенних соціальних спільнотах виникає напруження між групами меншості та більшості, що зумовлено реальною або конструйованою конкуренцією за обмежені ресурси, позиції в ієрархіях влади та статусу [15; 16]. Це у свою чергу закріплює стереотипні установки та дискримінаційне ставлення до етнічних груп, послаблюючи соціальну згуртованість на рівні локальних спільнот і формуючи підґрунтя для появи різного роду конфліктів. З позицій соціального конструювання найбільш потенційно загрозливими для відтворення соціальної згуртованості є формування владних відносин у рамках нового громадського порядку, що одночасно актуалізують конкуренцію за обмежені ресурси та статусні позиції. Наше дослідження засвідчило, що ієрархічні позиції в органах управління ОТГ дійсно виступають своєрідним маркером стану етнокультурних відносин, проте розгортанню «конфліктного» сценарію багато в чому можна опонувати розвитком установок реціпроктності, цінностей згуртованості (зокрема, прийняття різноманіття), а також спроможності різних етнічних груп до формування консенсуальних взаємодій:

«У нас такой на Буковине общий принцип. Если у нас глава областной или районного уровня, или даже громады, если глава смешанной территории – украинец, то у него заместитель должен быть румын или поляк. Либо наоборот, если руководитель идет румын, тогда заместитель идет украинец. Так это сохраняется и в громадах» (експерт із питань децентралізації).

Наведена теза засвідчує, що сконструйований консенсуальний підхід до формування кадрової політики в етнічно гетерогенному регіоні був застосований і для забезпечення соціального порядку в межах новостворених ОТГ. Такий підхід, що уособлює реціпроктні практики з урахуванням інтересів представників різних етнічних груп, є таким, що відповідає цінностям згуртованості, а отже, на наше переконання, може стати надійним запобіжником актуалізації етнокультурних конфліктів у новостворених громадах і, відповідно, сприятиме посиленню соціальної згуртованості на рівні локальних спільнот. Перспектива уникнення конкуренції за дефіцитні ресурси своєю чергою стає реалістичною завдяки прозорій діяльності виконавчих органів ОТГ і запровадженню таких форм громадсько-політичної участі, як бюджет участі (про запровадження якого неодноразово наголошували учасники інтерв'ю, докладніше дивиться у [6]). У цьому контексті варто врахувати і ключовий посыл реформи децентралізації, що має на меті підвищення рівня якості життя та пропонує відповідні інструменти досягнення «спільних благ» (фінансова децентралізація, державні субвенції ОТГ для інфраструктурного розвитку, перехід на прямі міжбюджетні відносини, активна підтримка проектів ОТГ міжнародними грантерами [4]). Тому важливою є зміна акцентів з «конкуренції за дефіцитними ресурсами» на отримання спільних благ за рахунок нових можливостей, що з'явилися у результаті об'єднання.

Найбільш виразно цінності згуртованості (прийняття різноманіття, принцип «рівний рівному», відмова від домінування) набули практичної реалізації у формі консенсуальних домовленостей щодо встановлення нормативного порядку в етнічно гетерогенних громадах:

«В принципе, тогда мы так общались, тогда написали: что каждый остаётся при своём. Национальность, традиции, обряды, всё это сохраняем своё, и они сохраняют своё, не меняя территории. Границы те же самые. Если будет какой-то закон об отделении, то каждый остаётся при том, что было» (депутат місцевої ради Магальської ОТГ).

Наведена теза засвідчує нормативне закріплення правил соціального порядку на рівні об'єднаної ОТГ, що відіграє важливу роль у формуванні онтологічних засад соціальної згуртованості на рівні громади, оскільки, як справедливо підсумував Е. Дюркгейм, відсутність норм і правил поведінки призводить до втрати сенсу у взаємодіях, у прагненнях індивіда бути залученим до певних соціальних спільнот [8].

З одного боку, такий висновок дозволяє визнати неактуальність теорії конфлікту для характеристики соціальних відносин у досліджених нами етнічно гетерогенних ОТГ, а з іншого – може поставити під сумнів власне формування соціальної згуртованості на рівні новоствореної громади на умовах визначеного «суспільного договору». Проте останній висновок є передчасним, виходячи з визначення соціальної згуртованості, запропонованого Дж. Чаном [17], а також засад «контактної» теорії [18–19].

Дж. Чан визначає соціальну згуртованість із позицій діяльнісного підходу, де остання уявляє собою «стан справ, що стосується як вертикальних, так і горизонтальних взаємодій між членами суспільства, та характеризується набором установок та норм, що включають довіру, почуття приналежності й готовність брати участь та допомагати, а також відповідні поведінкові прояви» [17, с. 290]». У цьому зв'язку практику встановлення «етнокультурних кордонів» не варто розглядати в площині відсутності довіри чи почуття приналежності в межах створеної ОТГ, адже ці аспекти не протирічать та не виключають один одного. Ключовим у даному визначенні для нас постає діяльнісний компонент, коли інтенсивність різного роду взаємодій активізує механізми формування соціальної згуртованості (тобто важливими є не лише умови «суспільного договору», що в нашому випадку уособлюють прийняття різноманіття, але й підтримання постійних взаємодій між різними соціальними суб'єктами в межах ОТГ).

Засади такого підходу більш детально розкриваються на прикладі засад «контактної» теорії, згідно з якою расова та етнічна різноманітність сприяє мінімізації упереджень у зв'язку з активізацією безпосередніх контактів між представниками різних етнічних груп [18]. Прихильники цієї теорії встановили, що прямий контакт між різними етнічними групами суттєво зменшує спектр оціночних та поведінкових показників негативного міжгрупового сприйняття [19]. А отже, доповнюючи цей висновок підходом Дж. Чана, посилює потенціал формування та відтворення соціальної згуртованості в етнічно гетерогенних ОТГ. Прикладом такого стану справ може бути «стирання» етнокультурного фокусу в схемах сприйняття повсякденного життя мешканцями ОТГ:

«Но я хочу сказать, что столь переплетены семейные связи наших двух сил, не чувствуется разницы межнациональной. У нас бывает так, что жена с Димки, а человек с Глубокой, и наоборот. Бывает, что один украинец, а второй – румын. Здесь вопроса национальной грани нет» (працівник виконкому Глибоцької ОТГ).

Як бачимо, може йтись і про певний відхід від згадуваного вище «суспільного договору», але такий відхід відбувається за «згодою сторін». Будучи вбудованим у соціальний порядок, він перестає бути видимим аспектом повсякденності:

«Я никогда не чувствовала именно того, чтобы кто-то говорил, что мы румыны, или мы украинцы, почему? Нет, в основном вопросы, например, если брать благоустройство или вопрос инфраструктуры, то, конечно, что все люди, они не кричат по поводу национальности, все кричат: «нам нужна дорога», «нам нужно отремонтировать школу», и это все не зависит от национальности, и я сама знаю, где какие есть проблемы» (староста села Острицької ОТГ).

Наведена вище цитата засвідчує актуальність ще одного полюсу формування соціальної згуртованості на рівні ОТГ: окрім «позитивного» фокусу об'єднання задля отримання «спільних благ» у вигляді можливостей, що надає реформа децентралізації, не менш значущим та поширеним є «негативний» фокус об'єднання довкола вирішення спільних проблем. Як засвідчує емпіричний матеріал даного дослідження, і «позитивний», і «негативний» фокуси об'єднання «стирають» видимість етнокультурного чинника в повсякденному житті етнічно гетерогенного ОТГ.

До того ж «позитивний» фокус об'єднання може реалізовуватись як у прямому (бути разом, щоб досягнути спільне благо), так і у зворотному порядку (неефективність буття разом ставить під сумнів досягнення спільного блага):

«Да. А в нашем районе нам хватает ума для того, чтобы все было хорошо. Потому что, если конфликт где-нибудь, то инвестор не идёт туда, где конфликт. Он хочет, чтобы было всё хорошо, были люди и общение нормальное. Поэтому мы стараемся быть хорошими для инвесторов... во всех отношениях» (селищний голова Глибоцької сільської ради).

Окремо варто відзначити, що важливу роль у підтриманні цінностей згуртованості у сфері етнокультурних відносин в етнічно гетерогенних ОТГ відіграють установки реціпроктності:

«С католической верой присутствует в Сторожнецком районе, где проживают поляки. Они имеют полную свободу вероисповедания, у них есть костел. И они очень уважительно относятся друг к другу. Эти традиции у нас уважаемы, и мне очень приятно, потому что я работала в этом сегменте раньше, и я знаю, что поляки всегда приглашают на свои праздники православных, и наоборот» (експерт із питань децентралізації).

Як бачимо, незважаючи на практику встановлення «етнокультурних кордонів», установки реціпроктності на рівні соціального порядку в етнічно гетерогенних ОТГ активізують повсякденні взаємодії представників різних етнічних груп. Не менш важливою в цьому зв'язку є демонстрація реціпроктності представниками влади в громаді, що своїми практиками формують та легітимізують зразки поведінки на локальному рівні:

«И так случилось, что и у нас в соседнем селе украинская церковь, а здесь тоже украинская, но московского. И, кто хочет из нашего села, то ходят туда на украинском языке слушать, а старенькие больше ходят сюда. А я и председатель общины на храмовые праздники ходим и туда, и сюда. Мы так должны делать» (в.о. старости).

Цікаво і те, що етнокультурне різноманіття часто фігурує в емпіричних концептуалізаціях соціальної згуртованості, переважно на ціннісному рівні, як прийняття різноманітності [14]. Такий теоретичний фрейм дозволяє нам зробити перший висновок на користь актуальності «контактної теорії», зауваживши, що об'єднана територіальна громада, сформована за принципом етнічної гетерогенності, має більш високий потенціал соціальної згуртованості, ніж та, що сформована за принципом етнокультурного одноманіття. Перший аргумент на користь такого висновку полягає в більш високому рівні такої цінності згуртованості, як прийняття різноманіття. У цьому контексті ухвалення рішення про об'єднання ми розглядаємо як реалізацію даної цінності в практичній площині.

Доречно зауважити, що цінність прийняття різноманіття може розкриватись як у своєму термінальному значенні (тобто як самоцінність), так і в інструментальному (бути цінністю-засобом). Прикладом останньої тези є установка на прийняття різноманіття (у практичній площині – рішення про утворення етнічно гетерогенної ОТГ), що була сформована на підставі мотиву економічної доцільності об'єднання. На наше переконання, інструментальний підхід до прийняття різноманіття несе більші ризики для послаблення соціальної згуртованості в подальшому житті громади, проте він: а) не виключає перспективи трансформації в самоцінність; б) не є однозначно таким, що має деструктивний потенціал для відтворення соціальної згуртованості.

Висновки. Світовий досвід дослідження особливостей етнокультурних відносин на рівні локальних спільнот засвідчує актуальність розгортання двох імовірних сценаріїв – конфліктного та контактного (безконфліктного). Як переконують результати нашого дослідження, особливості формування соціального порядку в новостворених ОТГ на засадах реціпроктності, цінностях згуртованості, а також спроможності різних етнічних груп до формування консенсуальних взаємодій можуть слугувати потужними запобіжниками розгортанню першого сценарію і, відповідно, сприяти посиленню соціальної згуртованості на рівні локальних спільнот.

Стрижнева ідея реформи децентралізації, що має на меті підвищення рівня якості життя населення на локальному рівні та пропонує відповідні інструменти досягнення «спільних благ», сприяє активізації двох перспектив формування соціальної згуртованості, які ми умовно номінували «позитивним» та «негативним» фокусами. «Позитивний» фокус сформований на

підставі ідеї об'єднання задля отримання «спільних благ» у вигляді можливостей, що надає реформа децентралізації; «негативний» просуває ідею об'єднання довкола необхідності вирішення спільних проблем та нових викликів, що постають уже на етапі життя новоствореної ОТГ. Як було проілюстровано на емпіричних прикладах, і «позитивний», і «негативний» фокуси об'єднання «стирають» видимість етнокультурного чинника в повсякденному житті етнічно гетерогенних ОТГ.

Наше дослідження засвідчило актуальність застосування контактної теорії для аналізу особливостей етнокультурних відносин в етнічно гетерогенних ОТГ Чернівецької області. Застосування концепцій соціальної згуртованості для аналізу взаємодій між різними етнічними групами в об'єднаних громадах дало можливість обґрунтувати, що ОТГ, сформовані за принципом етнічної гетерогенності, мають потужний потенціал соціальної згуртованості, що підкріплений практичним утіленням цінностей згуртованості (прийняття різноманіття, реціпроктність, людяність), унормованим соціальним порядком, що регламентує взаємодії між представниками різних етнічних груп, та реціпроктністю соціальних практик, які роблять етнокультурний компонент «невидимим» у повсякденному житті етнічно гетерогенних ОТГ.

Поширюючи отримані результати для пояснення причин різного темпу об'єднання територіальних громад в Україні, ми наголошуємо на різному потенціалі реціпроктності (як у площині ціннісних орієнтацій, так і на рівні соціальних практик) локальних спільнот в Україні, що визначає їхню спроможність вести перемовини щодо об'єднання та консенсуально формувати новий соціальний порядок. Саме збої механізмів реціпроктності на різних соціальних рівнях призводять до відтермінування процесу об'єднання та, відповідно, пролонгації імплементації реформи децентралізації в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Oleinekova O. Decentralization Reform: An Effective Vehicle for Modernization and Democratization in Ukraine? In: H. Shelest and M. Rabinovych, eds. *Decentralization, Regional Diversity, and Conflict. The Case of Ukraine*. Basingstocke : Palgrave Macmillan, 2020. P. 311–338.
2. Romanova V., Umland A. Decentralising Ukraine: Geopolitical Implications. *Survival*. 2019. № 61 (5). P. 99–112.
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 01.03.2021).
4. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу. Аналітична доповідь / Я.А. Жаліло та ін. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень. 2019. 115 с.
5. Конфлікти в об'єднаних територіальних громадах: типи, причини, форми, наслідки. Асоціація сприяння самоорганізації населення. Кропивницький, 2019. 36 с.
6. Дейнеко О. Локальний громадський активізм як компонент соціальної згуртованості в об'єднаних громадах. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2020. № 26. С. 51–59. URL: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i26.905>
7. Turner B. Prolegomena to a general theory of social order, in: B.S. Turner (Ed.) *Citizenship, Civil Society and Social Order*. Colchester : University of Essex/ESRC, 1990. P. 1–64.
8. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. Москва, 1991. 575 с.
9. Social cohesion: A policy and indicator framework for assessing immigrant and host outcomes. *Social Policy Journal of New Zealand* / P. Spoonley et al. 2005. № 24 (1). P. 85–110.
10. Jeannotte M. Sharon Social cohesion: Insights from Canadian research. Presented at the Conference on Social Cohesion. Hong Kong, 2003. November 29. URL: https://www.researchgate.net/publication/228981786_Social_cohesion_Insights_from_Canadian_research (date of appeal: 01.02.2021).
11. Ярская-Смирнова Е.Р., Ярская В.Н. Социальная сплоченность: направления теоретической дискуссии и перспективы социальной политики. 2017. URL: http://www.jourssa.ru/sites/all/files/volumes/2014_4/Iarskaya_Yarskaya_2014_4.pdf (дата звернення: 01.02.2021).

12. Council of Europe. Concerted development of social cohesion indicators (Methodological guide). Strasbourg: Council of Europe Publishing. 2005. URL: https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/GUIDE_EN.pdf (date of appeal: 01.02.2021).
13. Fonseca X., Lukosch S., Brazier F. Social Cohesion Revisited: a New Definition and How to Characterize It. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 2019. № 32 (2). P. 231–253.
14. Social Cohesion Radar: Measuring Common Ground. An International Comparison of Social Cohesion Methods Report. URL: http://aei.pitt.edu/74134/1/Social_cohesion_radar.pdf (дата звернення: 17.01.2021).
15. Blalock Hubert M. Toward a theory of minority-group relations. New York : Wiley, 1967. Vol. 325. 227 p.
16. Bobo Lawrence Group conflict, prejudice, and the paradox of contemporary racial attitudes. In *Eliminating racism*, 1988. Plemun, N.Y : Springer. P. 85–114.
17. Chan J., To H., Chan E. Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research. *Social indicators research*. 2006. 75 (2). P. 273–302.
18. Hewstone M., Brown R. Contact is not enough: An intergroup perspective on the contact hypothesis. In M. Hewstone & R. Brown (Eds.). *Social psychology and society. Contact and conflict in intergroup encounters*. Basil Blackwell, 1986. 231 p.
19. Pettigrew T., Tropp L. A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of personality and social psychology*. 2006. Vol. 90 (5). P. 751–783.

REFERENCES

1. Oleinekova, Olga. (2020). Decentralization Reform: An Effective Vehicle for Modernization and Democratization in Ukraine? In: H. Shelest and M. Rabinovych, eds. *Decentralization, Regional Diversity, and Conflict. The Case of Ukraine*. Basingstocke: Palgrave MacMillan: 311–338.
2. Romanova, Valentyna and Umland, Andreas. (2019). Decentralising Ukraine: Geopolitical Implications. *Survival*. № 61 (5): 99–112.
3. Pro dobrovolne obiednannia terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 roku № 157-VIII [On voluntary amalgamation of territorial communities: Law of Ukraine from February 5, 2015 № 157-VIII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.
4. Zhalilo Ya.A., Shevchenko O.V., Romanova V.V. ta in. (2019). Detsentralizatsiia vlady: poriadok denniy na serednostrokovu perspektyvu [Decentralization of power: an agenda for the medium term]. *Analitichna dopovid*. Kyiv : Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. 2019. 115 s.
5. Konflikty v obiednanykh terytorialnykh hromadakh: typy, prychny, formy, naslidky [Conflicts in amalgamated territorial communities: types, causes, forms, consequences.] *Asotsiatsiia spryannia samoorhanizatsii naseleння*. Kropyvnytskyi, 2019. 36 s.
6. Deineko O. (2020). Lokalnyi hromadskyi aktyvizm yak komponent sotsialnoi zghurtovanosti v obiednanykh hromadakh [Local civic activism as a component of social cohesion in amalgamated communities]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*. 2020. № 26. S. 51–59.
7. Turner, B. (1990). *Prolegomena to a general theory of social order*, in: B. S. Turner (Ed.) *Citizenship, Civil Society and Social Order*. Colchester : University of Essex/ESRC. P. 1–64.
8. Diurkheim, Эмил. (1991). *O razdelenyy obshchestvennoho truda. Metod sotsyologyy* [On the division of social labor. Method of sociology]. Moskva, 1991. 575 s.
9. Spoonley, P., Peace, R., Butcher, A., & O'Neill, D. (2005). Social cohesion: A policy and indicator framework for assessing immigrant and host outcomes. *Social Policy Journal of New Zealand*. № 24(1): 85–110.
10. Jeannotte, M. (2003). Sharon Social cohesion: Insights from Canadian research. Presented at the Conference on Social Cohesion. URL: https://www.researchgate.net/publication/228981786_Social_cohesion_Insights_from_Canadian_research.
11. Iarskaia-Smyrnova E. R., Yarskaia V. N. (2017). Sotsyalnaia splochnost: napravleniya teoreticheskoi diskussyy u perspektyvy sotsialnoi polityky [Social cohesion: directions of theoretical discussion and perspectives of social policy]. URL: http://www.jourssa.ru/sites/all/files/volumes/2014_4/Iarskaya_Yarskaya_2014_4.pdf.
12. Council of Europe. (2005). Concerted development of social cohesion indicators (Methodological guide). Strasbourg: Council of Europe Publishing. URL: https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/GUIDE_EN.pdf.

13. Fonseca Xavier, Stephan Lukosch and Frances Brazier. (2019). Social Cohesion Revisited: a New Definition and How to Characterize It. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. № 32 (2): 231–253.
14. Social Cohesion Radar: Measuring Common Ground. An International Comparison of Social Cohesion Methods Report. URL: http://aei.pitt.edu/74134/1/Social_cohesion_radar.pdf.
15. Blalock, Hubert M. (1967). *Toward a theory of minority-group relations*. Vol. 325. New York : Wiley: 227 p.
16. Bobo, Lawrence. (1988). Group conflict, prejudice, and the paradox of contemporary racial attitudes. In *Eliminating racism*. Plemun, N.Y : Springer.: 85–114.
17. Chan J., To H. and Chan E. (2006). Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research. *Social indicators research*. 75(2): 273–302.
18. Hewstone, Miles and Rupert, Brown. (1986). Contact is not enough: An intergroup perspective on the contact hypothesis. In M. Hewstone & R. Brown (Eds.), *Social psychology and society. Contact and conflict in intergroup encounters*. Basil Blackwell: 231 p.
19. Pettigrew, Thomas and Linda, Tropp. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of personality and social psychology*. Vol. 90(5): 751–783.

Deineko Oleksandra Oleksandrivna

PhD in Sociological Science,
Associate Professor at the Department of Sociology
V. N. Karazin Kharkiv National University
4 Svobody square, Kharkiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3659-0861

THE ROLE OF ETHNOCULTURAL DIVERSITY IN THE FORMATION OF SOCIAL COHESION IN DECENTRALIZED UKRAINE

The article is dedicated to the study of innovative for sociology and not yet studied issues of formation and reproduction of social cohesion at the level of new local communities in Ukraine - amalgamated territorial communities. The author focuses on ethnically heterogeneous newly formed communities, in whose territory representatives of different ethnic groups live compactly. Based on the results of 16 semi-structural interviews conducted with civic activists, local council deputies, hromada leaders and experts of decentralization in 7 amalgamated territorial communities of Chernivtsi region, the author applies theories of conflict and contact, analyzing the role of ethnocultural diversity in social cohesion formation of newly amalgamated communities. The paper concludes that the peculiarities of social order formation in amalgamated communities on the basis of reciprocity, values of cohesion, as well as the ability of different ethnic groups to form consensual interactions can serve as powerful safeguards for the deployment of “conflict” scenario that plays in favor of strengthening social cohesion at the level of local communities. The analysis of the basic ideas of decentralization reform allowed to identify two perspectives of social cohesion formation, which the author nominated as “positive” and “negative” focuses. The first focus is based on the idea of uniting to obtain “common goods” in the form of opportunities provided by decentralization reform; the “negative” focus promotes the idea of uniting around the need to solve common problems and new challenges that arise at the stage of life of newly created communities. Using the analysis of empirical data, the author concludes that both the “positive” and “negative” focuses of uniting “erase” the visibility of the ethnocultural factor in the daily life of ethnically heterogeneous communities. The study provides additional understanding of the probable reasons for the different rates of decentralization reform implementation in the regions of Ukraine. The author concludes that this is based on different potentials of reciprocity (both in terms of value orientations and social practices) of local communities in Ukraine, which determines their ability to form a new social order consensually. It is the failure of reciprocity mechanisms at various social levels that prolongs the implementation of decentralization reform in Ukraine.

Key words: social cohesion, amalgamated territorial community, ethnocultural heterogeneity, reciprocity, values of cohesion, social order, conflict theory, contact theory.